

УДК 342

DOI <https://doi.org/10.32782/klj/2022.2.17>**Цвіркун Ю. І.,**

доктор юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного та фінансового права
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»

АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВЧИХ ЗМІН, РЕКОМЕНДАЦІЙ ТА ЗАКОНОПРОЕКТІВ, СПРЯМОВАНИХ НА УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. У статті подано аналіз новел законодавства, рекомендацій Верховного Суду та Ради суддів України, а також зареєстрованих Верховною Радою України законопроектів, спрямованих на удосконалення адміністративного судочинства в Україні під час воєнного стану. Наголошено, що, незважаючи на умови воєнного стану, конституційне право на судовий захист не може бути обмеженим. Навіть в цих непростих умовах право фізичних та юридичних осіб щодо оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, яке гарантоване статтею 55 Конституції України, має бути забезпечене державою. Звернено увагу на зусилля, вчинені органами системи правосуддя та іншими органами влади щодо покращення ситуації у сфері судочинства у період воєнних дій та на перешкоди у цій сфері, які, зокрема, парламент намагається усунути шляхом прийняття змін до законодавства, у тому числі і до Кодексу адміністративного судочинства України. Аргументовано на необхідності створення дієвих механізмів на рівні закону, які б працювали і забезпечували доступність до правосуддя у воєнний час, сприяли справедливому, неупередженому та своєчасному розгляду й вирішенню адміністративних справ та ефективному захисту прав, свобод та інтересів особи від порушень з боку суб'єктів владних повноважень. Акцентується, що оперативне вироблення нових концепцій адміністративного судочинства та перспективи їх подальшої практичної реалізації залежать від розв'язання назрілих проблем в правовому полі та адміністративної і судової практики. Проаналізована діяльність судів у період з 24.02.2022 по 02.05.2022. Розглянуто способи удосконалення норм матеріального і процесуального права щодо здійснення судочинства в умовах воєнного чи надзвичайного стану.

Ключові слова: *воєнний стан; право на суд; закон; адміністративний суд; адміністративне судочинство; судовий захист.*

Tsvirkun Yu. I. Analysis of legislative amendments, recommendations and draft laws designed to improve administrative judiciary in Ukraine during martial law

Abstract. The article presents an analysis of new legislation, recommendations of the Supreme Court and the Council of Judges of Ukraine, as well as bills registered by the Verkhovna Rada of Ukraine aimed at improving administrative justice in Ukraine during martial law. It is emphasized that despite the conditions of martial law, the constitutional right to judicial protection cannot be limited. Even in these difficult conditions, the right of individuals and legal entities to appeal in court against decisions, actions or omissions of public authorities, local governments, officials and officials, which is guaranteed by Article 55 of the Constitution of Ukraine, must be guaranteed by the state. Attention is drawn to the efforts made by the judiciary and other authorities to improve the situation in the field of justice during hostilities and to obstacles in this area, which, in particular, Parliament is trying to eliminate by amending legislation, including the Code of Administrative Procedure justice of Ukraine. It is argued that it is necessary to create effective mechanisms at the level of law that would work and ensure access to justice in wartime, promote fair, impartial and timely consideration and resolution of administrative cases and effective protection of human rights, freedoms and interests from violations by government officials powers. It is emphasized that the prompt development of new concepts of administrative proceedings and the prospects for their further practical implementation depend on the solution of pressing problems in the legal field and administrative and judicial practice. The activity of courts in the period from 24.02.2022 to 02.05.2022 is analyzed. Ways to improve the rules of substantive and procedural law on the conduct of justice or martial law are considered.

Key words: *martial law; right to a court; law; administrative court; administrative proceedings; judicial protection.*

Вступ. Вплив військового стану на сферу правосуддя, як і на інші сфери суспільного життя, є очевидним. Це підштовхує до необхідності пошуку компромісного рішення між забезпеченням дотримання права особи на звернення до суду і судовий захист, недопущенням порушень закону під час здійснення судочинства у цей період та гарантуванням безпеки суддів, працівників суду, учасників судового процесу.

Актуальність досліджуваної теми зумовлюється новими підходами щодо забезпечення конституційного права на справедливий суд в умовах військового стану, гострою необхідністю зміни законодавства та приведення його у відповідність до вимог та реалій сьогодення, потребою осмислення і апробації практики застосування нових правових норм, відсутністю повноважних Вищої ради правосуддя та Кваліфікаційної комісії суддів України, попередніми недоліками у формуванні суддівського корпусу, недостатнім аналізом сучасних проблем діяльності адміністративних судів тощо.

Постановка проблеми. Право на доступ до суду належить до тих прав, гарантованих Конституцією і законами України та міжнародними документами, які не можуть бути обмежені навіть в умовах воєнного стану. Водночас з початком військової агресії Російської Федерації (далі – РФ) проти України судочинство зіткнулося із низкою проблем, серед яких найсуттєвішими є забезпечення безпеки суб'єктам процесуальних відносин, доступність до правосуддя, збереження судових справ та матеріалів, своєчасного забезпечення захисту особи тощо. Подолання зазначених проблем потребує подальшого вдосконалення процесуального законодавства та розробки і реалізації більш ефективних методів оптимізації діяльності судів.

Перспектива подальшого реформування законодавства, яке регулює діяльність адміністративних судів в Україні, з огляду на військовий стан, перебуває у площині запровадження інших процедур розгляду та вирішення адміністративних справ, які є відмінними від тих, що діяли в мирний час. Звідси необхідність опрацювання альтернативного підходу до можливості та порядку звернення до адміністративного суду із позовом та здійснення адміністративного судочинства у період дії воєнного часу.

Аналіз наукових досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання порушеної проблеми, вказує на те, що вона нова для досліджень і потребує більш комплексного вивчення в подальшому.

Метою статті є змістовний аналіз законодавчих змін, рекомендацій та законопроектів, спрямованих на удосконалення регулювання сфери адміністративного судочинства під час дії воєнного стану.

Виклад основного матеріалу дослідження. Правовою основою воєнного стану в нашій державі є приписи Конституції України, Закону України «Про правовий режим воєнного стану» та Указу Президента України про введення воєнного стану, затверджений Верховною Радою України.

Указом Президента України № 64/2022 від 24.02.2022, затвердженим Законом України «Про затвердження Указу Президента «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 № 2102-IX, з 24.02.2022 в Україні був введений воєнний стан [1]. Указами Президента України № 133/2022 від 14.03.2022 та № 259/2022 від 18.04.2022 строк дії воєнного стану в Україні продовжувався [2, 3]. Останній із зазначених актів продовжив строк дії воєнного стану з 05 години 30 хвилин 25.04.2022 строком на 30 діб, тобто до відповідного часу 25.05.2022. Отже, оскільки військова агресія триває, а її закінчення не відоме, відповідними правовими актами воєнний стан регулярно пролонгується.

У відповідності до статті 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII (далі – Закон № 389-VIII) воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження

конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [4].

У зв'язку із тим, що військова агресія РФ проти України має повномасштабний, а не локальний характер, вона вплинула на сфери функціонування усієї держави – державне управління, бізнес, охорону здоров'я, освіту, правосуддя тощо. З початком агресії національна судова система зіштовхнулася зі значними новими викликами, які поставили під загрозу її функціонування. Практично з 24.02.2022 правосуддя в Україні в окремих регіонах або взагалі не здійснюється, або здійснюється дуже обмежено. Окрім міркувань безпеки розгляд справ і навіть постановлення ухвал з процесуальних питань ускладнюється відсутністю доступу до реєстрів – Єдиного державного реєстру судових рішень, Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань.

Зараз суди працюють настільки, наскільки це можливо в існуючих умовах, та намагаються дотримуватися балансу між безпекою суддів, працівників апарату, учасників справи та дотриманням процесуальних прав учасників справи і засад судочинства. Є суди, які продовжують працювати та проводять засідання, є суди, які продовжують працювати, але засідання не проводять, та є суди, які не працюють [5]. Від початку повномасштабного вторгнення на територію України 20% судів опинилися під окупацією або поблизу активних бойових дій [6].

У статті 64 Основного Закону України встановлено, що конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України. В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень [7]. Разом з тим, норма статті 64 Основного Закону закріплює, що не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені зокрема статтею 55 Конституції. Згідно із приписами статті 55 Конституції України кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб; кожен має право

будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань [7].

Крім того, у статтях 10, 12² Закону № 389-VIII закріплено, що повноваження судів, органів та установ системи правосуддя, передбачені Конституцією України, в умовах правового режиму воєнного стану не можуть бути обмежені [4].

Отже, законодавство України гарантує, що повноваження судів, органів та установ системи правосуддя в умовах правового режиму воєнного стану не можуть бути обмежені. Робота судів, суддів та працівників суду обов'язково має продовжуватись навіть в таких складних умовах. Суд не може відмовити у прийнятті позовної заяви чи іншого процесуального документа у зв'язку із тим, що на території України чи в окремому регіоні введено військовий стан. Такої підстави норми процесуального права не містять.

З огляду на це Верховна Рада України, Верховний суд, Рада суддів України, Державна судова адміністрація України та інші органи публічної влади намагаються виправити критичну ситуацію у царині правосуддя, що викликана військовим вторгненням.

Так, 03.03.2022 Верховна Рада України прийняла Закон «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо зміни підсудності судів» № 2112-IX, яким внесено зміни до частини сьомої статті 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [8]. Зазначені зміни до законодавства дали можливість оперативно змінювати підсудність судових справ у разі, коли здійснювати правосуддя в окремому регіоні в умовах воєнного стану неможливо, та передавати усі справи, які перебували на розгляді суду, територіальна підсудність якого змінена.

У зв'язку із неможливістю наразі виконувати такі повноваження Вищою радою правосуддя, вони здійснюється Головою Верховного Суду.

Голова Верховного Суду з початком військових дій систематично ухвалює розпорядження «Про зміну територіальної підсудності судових справ в умовах воєнного стану». На початок травня 2022 року для 125 судів територіальна підсудність справ була змінена. Так, за інформацією з ресурсу – веб-сайт Судова влада Укра-

їни підсудність судових справ Херсонського окружного адміністративного суду передано до Одеського окружного адміністративного суду, змінено підсудність справ низки місцевих загальних судів, які розглядають та вирішують визначену Кодексом адміністративного судочинства України (далі – КАС України) категорію адміністративних справ.

Крім цього, 04.03.2022 Верховний Суд у своєму зверненні, з посиланням на статтю 26 Закону № 389-VIII, яка регулює питання здійснення правосуддя в умовах воєнного стану, зокрема зазначає: – справи, які не є невідкладними, розглядатимуться лише за наявності письмової згоди на це всіх учасників судового провадження; – учасники судових процесів мають можливість подати заяву про відкладення розгляду справ у зв'язку з воєнними діями та/або про розгляд справ у режимі відеоконференції за допомогою будь-яких технічних засобів, зокрема власних [9].

Рада суддів України також оприлюднила рекомендації роботи судів в умовах воєнного стану. Зокрема, цей орган суддівського самоврядування рекомендує: – при визначенні умов роботи суду у воєнний час, керуватися реальною поточною обстановкою, що склалася в регіоні; – по можливості відкладати розгляд справ (за винятком невідкладних судових розглядів) та знімати їх з розгляду; *справи, які не є невідкладними, розглядати лише за наявності письмової згоди на це усіх учасників судового провадження* [10].

Рекомендації Верховного Суду і Ради суддів України безперечно матимуть вплив як на судову, так і на адміністративну практику. Наразі є спостереження, що суди, враховуючи ці рекомендації, здебільшого розглядають справи лише тоді, коли присутні всі учасники справи (зокрема, в режимі відеоконференції) або коли відсутні учасники подали заяву про розгляд справи за їх відсутності. Більшість судових справ по суті не розглядаються, а рішення у них – не ухвалюються, навіть попри розташування суду у відносно мирному регіоні України [5]. Разом з тим, збільшилися випадки зловживання сторонами чи третіми особами своїми правами тоді, коли незацікавлена у розгляді справи особа просить відкласти судовий розгляд справи через воєнний стан.

Справи, що розглядаються у порядку адміністративного судочинства в своїй переважній більшості не є невідкладними на відміну від окремих кримінальних справ. Однак неможливість здійснення адміністративного судочинства може призвести до відсутності захисту прав, свобод та інтересів особи у сфері публічно-правових відносин та негативних наслідків в роботі органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб. Системне відкладення справ протягом невизначеного часу не сприятиме забезпеченню захисту особи у публічній царині. Крім того, у зв'язку із введенням воєнного стану в Україні виникла потреба в огляді, аналізі та перегляді правових позицій адміністративних судів в окремих категоріях справ.

Так, вже сьогодні є нагальними питання щодо розгляду адміністративних справ у судах у період воєнного стану, зокрема, що стосуються особливостей оподаткування в такий період; особливостей розгляду пенсійних та інших соціальних спорів окремих категорій громадян, принаймні, що передбачені Законом України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби та деяких інших осіб»; новел трудового законодавства та законодавства про проходження публічної служби в умовах воєнного часу тощо.

Державна судова адміністрація України (далі – ДСА України) систематично інформує про стан здійснення правосуддя в нашій державі. Так, цим органом зокрема повідомлено, що станом на 26.04.2022 не здійснює правосуддя 135 апеляційних та місцевих судів [11]. Станом на 02.05.2022 ДСА України повідомила, що не здійснює правосуддя 136 апеляційних та місцевих судів [12].

З об'єктивних причин, окрім зазначених даних, в багатьох судах України судочинство повноцінно сьогодні не здійснюється, в тому числі і в судах адміністративної юрисдикції.

Щодо ухвалення судами рішень та надсилання їх до Єдиного державного реєстру судових рішень, то за період з 24 лютого по 26 квітня 2022 року судами ухвалено та надіслано до Єдиного державного реєстру судових рішень 642 222 рішення, з них: Верховним Судом – 7 890 рішень; апеляційними адміністративними судами – 46 418 рішень; місцевими адміністра-

тивними судами – 131 275 рішень [11]. За період з 24 лютого по 02 травня 2022 року судами ухвалено та надіслано до Єдиного державного реєстру судових рішень 769 650 рішень, з них: Верховним Судом – 13 818 рішень; апеляційними адміністративними судами – 56 123 рішення; місцевими адміністративними судами – 153 717 рішень [12]. Однак слід звернути увагу на те, що з'ясувати точну кількість ухвалених рішень у судових справах наразі неможливо через відсутність доступу як до Єдиного державного реєстру судових рішень, так і до сервісів «Стан розгляду справ» та «Список справ, призначених до розгляду», роботу яких тимчасово призупинено з мотивів безпеки.

Розглядаючи можливість звернення до суду з позовом після закінчення дії воєнного стану слід звернути увагу на позовну давність. У спорах адміністративного провадження, строк звернення до суду з позовом визначається статтею 122 КАС України або іншим законами. Норми КАС України не передбачають продовження строку на звернення до суду у зв'язку із дією воєнного стану. Однак сторона не позбавлена права клопотати про поновлення строків з поважних причин.

Законопроект «Про внесення змін до статті 151 Кодексу адміністративного судочинства України щодо забезпечення позовів у виді зупинення наказу під час воєнного стану чи в бойовій обстановці» (реєстр. № 7292), який зареєстрований 15.04.2022, пропонується доповнити частину третю статті 151 КАС України щодо доповнення підстав, за яких не допускається забезпечення позову, як «зупинення наказу або розпорядження командира (начальника), відданого військовослужбовцю в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці» [13].

Також 26.04.2022 у Верховній Раді України зареєстровано проект Закону «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо здійснення судочинства в умовах воєнного чи надзвичайного стану (реєстр. № 7315). Зміни в цьому законопроекті передбачають: – можливість інформувати про судові засідання і рішення через Дію (хоча це не буде мати статусу офіційного судового повідомлення); – можливість проводити збори суддів конкретного суду в період воєнного стану дистанційно [14].

Крім цього, 26.04.2022 у парламенті зареєстрований законопроект «Про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України, Цивільного процесуального кодексу України та Господарського процесуального кодексу України (щодо здійснення судочинства в умовах воєнного чи надзвичайного стану)» (реєстр. № 7316). Проектом Закону передбачені особливі правила розгляду зокрема адміністративних справ під час воєнного або надзвичайного стану та протягом 90 днів після його закінчення. Що стосується КАС України, то цим законопроектом пропонується: – передбачити можливість дистанційної участі секретаря та іншими учасниками судового процесу; – встановити, що суд викликає або повідомляє учасників судового процесу про дату, час і місце судового засідання у справі будь-якими можливими засобами, а також через оголошення на офіційному веб-порталі судової влади України; – передбачити, що підготовче провадження та/або судовий розгляд має бути проведений протягом розумного строку; – розширити сферу застосування письмового провадження у судах тощо [15].

Законодавчі зміни, які пропонуються вказаними законопроектами є нагальними і видаються доцільними. Зокрема, вони могли б забезпечити здійснення адміністративними судами правосуддя в безперебійному режимі під час воєнного стану. При цьому такі зміни створили б умови для безпеки суддів, працівників суду та учасників процесу.

Органи державної влади запроваджують додаткові інструменти здійснення адміністративного судочинства, які сприяють реалізації та захисту прав фізичних та юридичних осіб у воєнний час. Можливість розглянути справу дистанційно, як це передбачено законопроектом (реєстр. № 7316), забезпечить доступ до адміністративного суду та сприятиме вирішенню публічно-правових спорів в розумний строк. Проте у цьому випадку слід передбачити дотримання основних засад (принципів) адміністративного судочинства, зокрема, таких, як гласність і відкритість судового процесу та змагальність сторін і диспозитивність.

Отже, кожній особі має бути забезпечено доступну та ефективну можливість оскаржити до суду дії влади ... Це стосується встановлення пропорційних формальних вимог,

розумних строків, розміру судового збору, дотримання процесуальних правил учасниками і сторонами, надання доступу до інформації, забезпечення гласності та відкритості судового процесу тощо [16].

Таким чином, навіть в умовах воєнного стану конституційне право людини на судовий захист не може бути обмеженим. Гарантії щодо оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень в цих непростих умовах державою повинні бути забезпечені. Робота адміністративних судів не припиняється. Скорочених чи прискорених процедур здійснення правосуддя немає. Всі суди, де це можливо, працюють, але з певними особливостями. Територіальна підсудність справ судів, які позбавлені можливості здійснювати судочинство, визначається за іншими судами. Судді, суди яких опинилися на окупованих територіях, відряджаються до інших судів, які продовжують здійснювати правосуддя. Разом з тим, у зв'язку із введенням воєнного стану

в Україні виникла потреба в зміні законодавства та в огляді, аналізі і перегляді правових позицій адміністративних судів в окремих категоріях справ.

Висновки. Зазначене вище обумовлює необхідність подальших досліджень і розробок з проблематики забезпечення права особи на суд від свавілля влади у період воєнного чи надзвичайного стану. Сьогодні перед державою постала потреба у створенні дієвих механізмів на рівні закону, які б працювали і забезпечували доступність до правосуддя у воєнний час, сприяли справедливому, неупередженому та своєчасному розгляду й вирішенню адміністративних справ та ефективному захисту прав, свобод та інтересів особи від порушень з боку суб'єктів владних повноважень. Оперативна поява нових концепцій адміністративного судочинства та перспектива їх подальшої практичної реалізації залежать від розв'язання назрілих проблем у правовому полі та адміністративної і судової практики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022 / Президент України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 12.05.2022).
2. Про продовження строку дії воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 14 березня 2022 р. № 133/2022 / Президент України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/133/2022#Text> (дата звернення: 12.05.2022).
3. Про продовження строку дії воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 18 квітня 2022 р. № 259/2022 / Президент України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/259/2022#Text> (дата звернення: 12.05.2022).
4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 12.05.2022).
5. Шабаровський Богдан. Стан правосуддя під час війни. 06 квітня 2022 р. URL: <https://vkr.ua/publication/stan-pravosuddya-pid-chas-viyni> (дата звернення: 12.05.2022).
6. Як працює судова система під час війни. Інтерв'ю із головою Верховного Суду. 23 квітня 2022 р. URL: <https://suspilne.media/220869-ak-pracue-sudova-sistema-pid-cas-vijni-intervu-iz-golovou-verhovnogo-sudu/> (дата звернення: 12.05.2022).
7. Конституція України від 28 червня 1996 р. (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 12.05.2022).
8. Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус судів» щодо зміни підсудності судів: від 03 березня 2022 р. № 2112-IX / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2112-20#Text> (дата звернення 12.05.2022).
9. Особливості здійснення правосуддя на території, на якій введено воєнний стан. Верховний Суд. 04 березня 2022 р. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1261727/> (дата звернення: 12.05.2022).
10. Усім судам України: Рада суддів України оприлюднила рекомендації роботи судів в умовах воєнного стану. Рада суддів України. 02 березня 2022 р. URL: <http://rsu.gov.ua/ua/news/usim-sudam-ukraini-rsu-opublikovala-rekomendacii-sodo-rooti-sudiv-v-umovah-voennogo-stanu> (дата звернення: 12.05.2022).

11. ДСА України про здійснення правосуддя в умовах війни станом на 26 квітня 2022 року. Державна судова адміністрація України. 26 квітня 2022 р. URL: <https://dsa.court.gov.ua/dsa/pres-centr/news/1270501/> (дата звернення: 12.05.2022).

12. ДСА України про здійснення правосуддя в умовах війни станом на 2 травня 2022 року. Державна судова адміністрація України. 02 травня 2022 р.

URL: <https://dsa.court.gov.ua/dsa/pres-centr/news/1271621/> (дата звернення: 12.05.2022).

13. Про внесення змін до статті 151 Кодексу адміністративного судочинства України щодо забезпечення позовів у виді зупинення наказу під час воєнного стану чи в бойовій обстановці: проект Закону України (реєстр. № 7292 від 15.04.2022). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39443> (дата звернення: 12.05.2022).

14. Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо здійснення судочинства в умовах воєнного чи надзвичайного стану: проект Закону України (реєстр. № 7315 від 26.04.2022). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39495> (дата звернення: 12.05.2022).

15. Про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України, Цивільного процесуального кодексу України та Господарського процесуального кодексу України (щодо здійснення судочинства в умовах воєнного чи надзвичайного стану: проект Закону України (реєстр. № 7316 від 26.04.2022). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39489> (дата звернення: 12.05.2022).

16. Прокопенко Світлана. У Раді пропонують змінити порядок судочинства в умовах воєнного чи надзвичайного стану. 09 травня 2022 р. URL: <https://dejure.foundation/tpost/glbsh4fui1-u-rad-proponuyut-zmnitiporyadok-sudochi> (дата звернення: 12.05.2022).